

jedna z zalet niniejszego atlasu. Atlas – obok topografii – ukazuje także zmiany polityczne i zachodzące przemiany w dziedzinie kultury, cywilizacji, gospodarki, religii. To całościowe spojrzenie na Biblię sprawia, że atlas nie jest tylko zbiorem przedstawień kartograficznych, lecz także zwięzłym, ale kompetentnym kompendium geografii, historii, kultury, religii Izraela i narodów ościennych.

Autorzy traktują Biblię jako wiarygodne źródło historyczne. Ich interpretacja Biblii wsparta jest tekstami, inskrypcjami, ikonografią starożytnego Wschodu i innymi znaleziskami archeologicznymi. Ich stwierdzenia są wyważone i wyrażają poglądy powszechnie przyjęte.

Dzięki większej liczbie map pewne okresy historii zostały bardziej niż w innych atlasach biblijnych przybliżone czytelnikowi Biblii, np. kilkadziesiąt map dotyczących hellenizmu i czasów machabejskich (172–207), mapy związane z powstaniami żydowskimi (251–261).

Dla zaznaczenia wysokości zastosowano cieniowanie zamiast poziomic. Jedynymi kolorami to różne odcienie zieleni.

Pewnym mankamentem jest umieszczanie wielokrotnie obok siebie różnych wersji nazw miejscowych, np. Qedesch/Qadesch, Aschkelon/Aschkalon, Beth-El/Bethel.

Atlas jest doskonałym uzupełnieniem podręczników biblijnych i wart polecenia jako pomoc do szybkiej konsultacji przy lekturze Pisma Świętego.

Obok atlasu Grollenberga (*Atlas van de Bijbel* – 1954 i tłumaczenia na j. niemiecki, francuski, angielski) i atlasu Pritcharda (*The Times Atlas of the Bible* – 1987 i tłumaczenia na j. niemiecki, polski) należy zaliczyć recenzowany atlas do najlepszych współczesnych atlasów biblijnych, który – mimo upływu lat od pierwszego wydania – nie utracił swej aktualności i stale dostępny jest na rynku księgarskim. Uwzględniając stronę praktyczną, góruje nad wymienionymi atlasami zgrabniejszym i bardziej podręcznym formatem.

Ks. Antoni Dreja

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 32 (1999) s. 396–398

Biographical Dictionary of Christian Missions, ed. G. H. A n d e r s o n, New York 1998, wyd. Simon&Schuster, XXVI + 845 s.

Idea powstania wielkiego dzieła, ukazującego wkład wszystkich Kościołów chrześcijańskich w dzieło misyjne, pojawiła się podczas konferencji *International Association for Mission Studies (IAMS)* na Hawajach w 1992 r. Autorem pomysłu i zarazem wykonawcą tego trudnego zamierzenia okazał się duchowny Kościoła Metodystów, dyrektor Centrum Studiów Misyjnych w New Haven (USA). Sam od wielu lat zaangażowany w działalność misyjną i ekumeniczną (taką rolę pełni kierowane przez niego Centrum), pragnął oddać hołd misjonarzom całego świata, którzy od początku istnienia Kościoła realizują nakaz Pana Jezusa. Na samym początku (s. VI) dedykuje to dzieło wszystkim, którzy pracowali, świadczyli i modlili się w intencji misji, „aby świat uwierzył” (J 17,21).

Powstało obszerne dzieło o charakterze encyklopedycznym. Andersonowi udało się zmobilizować 349 autorów haseł, reprezentujących 45 krajów i wszystkie wyznania chrześcijańskie (s. XV–XXVI). Przed autorami haseł postawił trudne zadanie: najpierw przedstawienia 3 osób z danego kraju, którzy wnieśli wielki wkład w rozwój dzieła misyjnego, a później, po zatwierdzeniu, przedstawienie najbardziej zwięzłego biogramu. Piszący ten tekst jest autorem haseł 3 Polaków (obejmują one jakby całość naszego zaangażowania w dzieło misyjne): misjonarza (J. Beyzym), współpracującej z dziełem misyjnym (M. T. Ledóchowska) i misjologa (F. Zapłata).

Słownik zawiera 2400 biogramów misjonarzy, misjologów i osób zaangażowanych w dzieło misyjne. Hasła uporządkowane zostały alfabetycznie i na końcu każdego znajduje się krótka bibliografia.

Posługiwanie się słownikiem stanowi prawdziwą przyjemność. Zamieszczony na końcu dzieła „Appendix” (s. 765–845) zawiera liczne systematyzacje ułatwiające korzystanie z haseł. Pierwsze zestawienie to podział czasowy: urodzeni do roku 800 (s. 765) – znajdujemy tutaj najmniej biogramów (pominięto postaci z okresu misji apostołskiej, znanej z *Dziejów Apostolskich* i *Listów*); następnie urodzeni w latach 801–1500 (s. 767) – do tego czasu przedstawione zostały głównie postaci z Kościoła katolickiego, czy Kościoła jeszcze niepodzielonego w wyniku reformacji; w latach 1501–1800 – lista obejmuje wielu misjonarzy z czasu wielkiej ekspansji misyjnej (s. 768–770); następnie już czasy nowożytne – podział jest bardziej szczegółowy: urodzeni w latach 1801–1850 (s. 771–774), w latach 1851–1900 (s. 774–778) oraz po roku 1900 (s. 778–779). Tak więc słownik zawiera najwięcej biogramów z czasów nowożytnych.

Następnie zostały wyszczególnione kobiety zasłużone dla misji (s. 779–781), później męczennicy (s. 781), a po nich podano podział na regiony służby: Afryka Północna (s. 782), Afryka Subsaharyjska i Madagaskar (s. 782–784), Azja (s. 784–786), Indie, Pakistan, Bangladesz i Sri Lanka (s. 786–788), Japonia i Korea (s. 788), Azja Południowa (s. 788–789), Australia i Nowa Zelandia (s. 789), Europa (s. 790–792), Bliski Wschód (s. 792), Ameryka Północna (s. 793–795) – tutaj wyszczególniono poszczególne regiony, Wyspy Pacyfiku (s. 795) i Ameryka Południowa (s. 796) – tutaj zaskoczeniem jest stosunkowo mała lista. Kolejny podział obejmuje wybrane organizacje, zakony oraz „tradycje religijne”. Poczynając od amerykańskiej „Board of Commissioners for Foreign Missions” (s. 797), przez organizacje Kościoła anglikańskiego (s. 797–798), baptystów (s. 798–799), słynną protestancką „Basel Mission” (s. 799), anglikański „Church Missionary Society” (s. 800), dominikanie (s. 800), franciszkanie (s. 801) i jezuiti (s. 801) – takie umiejscowienie usprawiedliwia klucz alfabetyczny, „London Missionary Society” (s. 802), później luteranie, metodyści, prawosławni, presbiterianie i wreszcie Kościół Rzymskokatolicki po roku 1500 (s. 807–808) i werbiści (s. 808).

Dalej wyszczególnione zostają osoby spoza „Świata Zachodniego” (s. 808–810). Bardzo ciekawe jest zestawienie typu pracy misyjnej: tłumaczenia Biblii – największa lista (s. 810–812), służba medyczna (s. 812), studia w zakresie kultury i języków (s. 813–814) i praca dla kobiet oraz dzieci (s. 814). Całość kończy bogaty indeks (s. 815–845).

Jeżeli chodzi o biogramy Polaków, są obecni. Jest oczywiście Jan Paweł II (s. 335–336 – A. Dulles), Włodzimierz Ledóchowski (s. 390–391 – J. W. Witek),

Maria Teresa Ledóchowska (s. 390 – J. Górski), Jan Beyzym (s. 60 – J. Górski), Feliks Zapłata (s. 760 – J. Górski).

Jak widać z przedstawionego przeglądu, słownik jest bogatą, źródłową pozycją naukową, służącą nie tylko misjologii, ale także ekumenizmowi, a może stać się również potrzebny historykom Kościoła. Słownik ten był bardzo potrzebny. Będzie pomocą w studiach misjologicznych i powinien znaleźć się w bibliotece każdej uczelni.

Ks. Jan Górski

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 32 (1999) s. 398–401

KS. JÓZEF WROCEŃSKI SCJ, *Rola i zadania prezbiterium w życiu Kościoła partykularnego. (Studium prawno-historyczne)*, Warszawa, Wydawnictwo ATK 1998, 373 s.

Do owoców Soboru Watykańskiego II należy niewątpliwie dowartościowanie prezbiterium, grona obecnego już w Kościele pierwszych wieków chrześcijaństwa i spełniającego w nim istotną rolę. Stało się to możliwe między innymi dzięki postępowi studiów patrystycznych i historyczno-liturgicznych, który dokonał się w pierwszej połowie dwudziestego wieku. Chrystocentryczne i eklezjocentryczne ujęcie kapłaństwa przez Sobór, w nowym świetle pokazało między innymi zadania, jakie zostały powierzone prezbiterium jako wspólnocie działającej w Kościele partykularnym.

Rolą i zadaniami prezbiterium zajął się ks. Józef Wroceński w swojej książce, będącej jednocześnie jego rozprawą habilitacyjną. Autor jest adiunktem na Wydziale Nauk Prawnych (prawa i prawa kanonicznego) Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Książka składa się z pięciu rozdziałów, a także ze wstępu, wykazu skrótów, zakończenia, bibliografii oraz dwóch streszczeń: w języku angielskim i włoskim.

Rozdział pierwszy, zatytułowany „Prezbiterium w Kościele pierwszych wieków”, przedstawia to zagadnienie w świetle Pisma Świętego, a także dzieł Ojców Kościoła. Prezbiterium, oznaczające grupę starszych, wybranych z ludu i czuwających nad powierzonymi im zadaniami, spotykamy już w Starym Testamencie. Społeczność żydowska kierowana była bowiem przez kolegium starszych, nazywanych w języku hebrajskim *zeyuenim*, a po grecku *prezbyteroi*. Byli oni wybierani na całe życie i ustanawiani przez nałożenie rąk, oznaczające udzielenie Ducha, którego otrzymał Mojżesz dla kierowania Ludem Bożym. Mając siedemdziesiąt lat, Mojżesz przekazał Ducha starszym, którzy od tej pory stali na czele i kierowali ludem Izraela, stanowiąc niejako senat tego narodu.

Kolegium prezbiterów pojawia się także na kartach Nowego Testamentu. Autor książki przyjmuje tutaj opinię S. Nagy'ego, według której Chrystus ustanawia dwa działające kolegiałnie i wzajemnie się uzupełniające zespoły: Apostołów z Piotrem na czele, których spadkobiercą jest Kolegium Biskupów pod przewodnictwem papieża, i siedemdziesięciu dwóch uczniów jako prezbiterów.